

Če se podbrazdnica med brazdo pomeša, se brazda sicer pomnoži v debelosti, notranja moč za rastlinsko rast pa se precej zmanjša.

Če je pa brazda polna rodovitnih drobcov in pervin, ki so za rastlinsko rast prehude, takrat bi bilo na vsako plat koristno, da se brazda s podbrazdnico (spodnjo zemljo) pomeša. Al to se le malokdaj nahaja.

Idrija, sloveče rudarsko mesto na Kranjskem.

(Konec.)

V dneh cesarice Marije Terezije se je še več zgodilo za povzdigo iderske rudarije. Viša gorska urednija se je pričela leta 1747; prvi prednik in svetovavec je bil Anton Hauptman; lastna fara, ločena od spodnje Idrije, je bila utemeljena leta 1752, in prvi farnik je bil Jakob Bajec; glavna šola je bila napravljena leta 1777. Kopanje sreberne rude se je po novih naredbah pospešilo; šahta sv. Ahacija se je opustila, in nova sv. Terezije leta 1748 izdelala; novi rovi so se v globočini prederli, poglavitne štolne so se začele podzidovati, in za 100 sežnjev globoko so se našle cele lege posebno bogate rude. Po takem je bilo v dneh cesarja Jožefa II. mogoče toliko dobre rude dobiti, da se je od leta 1785 do 1795 vsako leto po 10.000 centov živega srebra smelo na Španjsko prodati. Da se je zamoglo pa toliko rude iz jam dobiti, se je leta 1786 pričela odpirati Jožefova šahta, in leta 1796 Franciskova šahta. Da se je vsa ta ruda zamogla prežgati, so se leta 1787 naredile drugačne pečnice; v velicah pečah se ruda žge, in sreberni par se po več hramih prehaja, dokler se ne ohladi, in v kapljah na tla ne spada. Takrat je iderska rudarija dajala velik dobiček, ker je cena živega srebra došla na 170 gold.; razun tega se je leta 1781 zopet začel cinober narejati, ki je zmes iz živega srebra in žvepla.

Čas francozke vojske je tudi za Idrijo prinesel velike zgube. Leta 1797 so Francozi v naglem napadu vzeli 15.912 centov živega srebra; leta 1809 pa so s krajsko deželo vred tudi idersko rudarijo dobili v posest, ter so do leta 1813 vsako leto po 12.000 centov živega srebra vunkaj spravili, tako da je bolj bogata ruda jela pohajati, in cena živega srebra zlo nizko, na 75 gold. pri centu prišla. Zatega voljo se od leta 1814, kar je rudarija zopet v avstrijski posesti, vse bolj previdno s pridobovanjem živega srebra ravna. Med tem pa so tudi druge nesreče prišle nad rudne jame, ki so se pa vendar z umetnostjo dale poravnati. Leta 1803 se je globoko v rudniku vžgalo, nevarnost je bila, da bi se bilo vse delo končalo; z vodo so tedaj jamo napolnili, in ogenj zadušili. Leta 1837 je močen izvirek v dnu šahte sv. Terezije pognal, in voda je više in više stopala v globokejih jamah; z velikim trudom in z novimi mašinami so vendar vodo zmagali. Leta 1846 se je zopet globoko v jami vžgalo, in 17 ljudi je smert zadela, ki so hiteli v pomoč; vode so zopet mogli v rudnik spustiti, in tako ogenj pogasiti; tisto vunkaj spraviti je bilo zopet dolgo in težko delo.

V sedanjem času se rudarsko delo sploh s posebno umetnostjo ravna; tudi dalje in dalje se išče, kjer je kaj nove rude dobiti. Od leta 1836 je nova Ferdinandova šahta odpertá, druge šahte so bolj globoko izkopane, mašine za izjemanje vode so na bolje prenarajene. Rovi se dalje terdno podzidujejo, poti po štolnah z železnimi šinami obkladajo. Odbiranje dobre rude se bolj previdno godí, ter izpiranje zavoljo zgube le pri puhani rudi rabi; nove pečnice so od leta 1842 narejene, kjer se ruda v odprtih pečéh žge, in sreberni puh v železnih prostornih cevih odpeljava in hladi. Tudi cinober se bolj umetno in bolj dobro nareja, in za bolj koristno prodajo pripravlja. Živega srebra se današnji čas prideluje 2500 do 3000 centov, in cinobra po 1000 do 1500 centov na leto. Cena tega blaga je poslednje leta zlo visoko prišla, najviše pri živem srebru leta 1844 na

252 gold., in pri cinobru leta 1851 na 260 gold. za cent; zdaj pa je zopet padla, in živo srebro stoji zdaj pri 120 gold., cinober pa pri 125 gold. cent.

Lastna gorska urednija še sedanji čas vodi vse rudarsko delo; gorski svetovavec je prednik vse urednije; uredniki imajo svoje odločene plače in poboljške. Raznih delavcov in rudarjev je krog 700; tudi ti imajo odmerjeno plačo, in za polajšanje dobivajo žito po stanovitni nizki ceni, in bratovska zaloga podpira bolnike in reveže. Tako se ohranjuje rudarsko ljudstvo ne sicer v obilnosti, vendar v zadovoljnosti; in k zaslužkom moštva se pridruži ženstvo z narejanjem čipek ali špic, ki se prodajajo po Slovenskem in Hervaškem.

O stenografii.

Spisal K. Žavčanin.

Stenografija je umetnost tako hitro pisati, kakor kdo govori, ali s pomočjo enostavnih, berzih, lahko zvezljivih in zvozljivih znamenj in priličnih skrajšajev slediti govornika od besede do besede, ali pa svoje lastne misli v najkratkejem času in na najmanjšem prostoru načrtati, in sicer tako, da take načerte vsak v stenografii zvedeni človek brati more. Stenografija, po naše berzopis, hitropis, ali prav za prav tesnopis, se ne imenuje samo zato umetnost, ker uči način z malimi potezi (čertami) na malem prostoru berzo in mnogo napisati, ampak to svoje častno ime nosi posebno zavolj pravilnega skrajševanja, pravilno spletenega načerta glasečega jezikovega izražaja misel, in v obče zavolj organskega svojega sostava. Stenografija je tedaj, ako se sme tako reči, plastična slika glasa, kateri se ali iz gerla, ali s pomočjo ustnice, ali pihajoče, ali dihaajoče, ali sikajoče, ali na kakošen drug način izgovarja. Stenografija je tako rekoč potenciran pravopis. Toliko o razumku stenografije.

Kakor vsaka umetnost svojo zgodovino ima, jo ima tudi stenografija, in kakor zgodovina skoro vsake umetnosti daleč v stare čase sega, in se njeni pravi začetek mnogokrat ne dá več zvediti, tako tudi zgodovina stenografije ne. Da je že starim Egipčanom, Babiloncom in Izraeličanom znana bila, še ni čisto dognano. Pri starih Gerkih pa je že znanstveno obliko imela. V vatikanski knjižnici v Rimu in v narodni v Parizu se še hranijo ostanki starogerške berzopisave.

Kakor nam rimska pisateljca Solin in Plini javljata, je bil neki prepis Iliade tako drobno napisan, da se je mogel celi v orehovi lupini shraniti, in Aelian piše, da je neki gerški bakrorezec celi distihon na gorušično (ženfovo) zerno vrezal. Oboje je bilo gotovo samo po stenografii mogoče.

Največo umetniško doversenost in tako rekoč skoro vsakdanjo porabo zadobila je pa stenografija v javnem rimskem življenju. Kakor Gerki tudi Rimljani niso imeli posebnega imena za stenografijo; zato nahajamo berzopis naznačen s: „per notas scribere“ — „per compendia scribere“ — „signis comprehendere, notis linguam superare“ itd. Škof Izidor Hispalensis piše v početku sedmega stoletja tako-le: „Vulgares notas Ennius primus mille et centum invenit. Notarum usus erat, ut quiquid pro concione vel contentione aut in judiciis diceretur, librarii scriberent complures simul adstantes divisim inter se partibus quot quisque verba et quo ordine exciperet. Romae primus Tullius Tiro, Ciceronis libertus, commentatus est notas, sed tantum praepositionum. Post eum tertius Persannius Philargius et Aquila, libertus Maecenatis alius alias addiderat. Denique Seneca contacto omnium digestoque et aucto opus efficit in V milia“. Slavni Ciceronov oslobodjenik M. T. Tiro je tedaj prvi prenesel in presadil, spodbujen po svojem zaštitniku in podpiratelju, to umetnost iz Grecije v Rim. Tukaj v plodnem vertu javnega življenja se je počela kaj veselo razcvetati in izobraževati. V kratkem času razširila se je čez celo rimsko

državo. Po skerbni gojitbi dognana je bila na toliko doveršenost, koliko današnja stenografija, ki vendar že vsem tirjatvam zadostuje, še daleko dosegla ni. V šolah se je ko učbeni predmet učila pod imenom „notae tironianae“. Je pa tudi jako važna bila ta umetnost v večidel javnem in ustmenem opravljanju rimskih državnih opravil. Da so se govori v senatu in v sodnijah stenografirali, nam najjasneje kaže začetek Ciceronovega govora proti Catillinu. Na ta govor se Cicero gotovo ni bil pripravil, ker mu še morebiti ni na misel prišlo, da bo Catillina tako sirov in že obsojen po javnem mnenji — se prederznil v senat; ampak ravno njegov nenadani vstop ga je pripravil v nevoljni uzklík znanih besed: „Quousque tandem“ itd. Komaj jih izgovorivši so pa že tudi bile v vosku načertane. Ljudi, kateri so se s to umetnostjo bavili, nazivali so se „notarji“; in samo to ime je že zadosten dokaz, da so notarji s „notami“ (čerti), nasproti pa „scriptores“ z navadnimi rimskimi pismenkami pisali. Gotovo se imamo ti umetnosti zahvaliti, da je toliko neprecenljivih uzorov rimske državne govornosti in v obče rimskih in gerških umotvorov do nas došlo.

Tukaj nekoliko rimske stenografije: A. P. R. C. = anno post Romam conditam; BS = bonus; BB = optimus; P. P. P. = primus pater patriae; D = Deus; DD = dii; G = gessit; GG = gesserunt; F = filius, narobe postavljen pa = filia; L = libertus, narobe postavljen pa = liberta; Mⁱ = mihi; M^o = modo; FoREcP = fore receperint; L^o = I^o = lego; -|_ = L^x = lex; Lⁱ = legi (inf. pass.); L^{(x)i} = legi (dat); L^e = lege (imp.); L^{(x)e} = lege (ablat.); L^{is} = legis (secunda pers.); -|_ = L^{(x)is} = legis (genit.) itd.

Lahko bi še nekoliko primer rimske berzopisave gotovo radovednim bravcom podal, ako bi se ne bal, da tiskarna raznoličnih kvak nima.

Sveti očaki, ki so za Origen-a živeli, kakor: Jeronim (kteremu dalmatinski duhovni iznajdba glagolice pripisujejo), Avgustin, Ciprian, Athanasi, Basili, Ambrosi in Chrysostom imeli so svoje pisatelje, ki so po Tironovih notah pisali. Avgustin pravi namreč, da so pisatelji Origen-ovi tako hitro pisali, kakor je on gevoril, po tem takem se še le dá razjasniti, kako je bilo moč, da so po edini svetih očakov po šest tisuč knjig napisali. Stenografija je tedaj tudi v razširjenje kristjanstva po veliki rimski državi veliko pripomogla, ter se tudi pri kristjanskih duhovnih najdalje ohranila. Posebno so pa Tironove note tudi za to velike važnosti, ker se samo v njih ključ najde za pravo branje tako zvanih „variae lecturae“ starih klasikov. Da je morala doveršenost rimskega berzopisa velika biti, tudi že iz tega zaključiti smemo, ker so se notarji tudi s materialnimi zapreki boriti morali, pisaje namreč s železnimi klinčki v vosek! Načela pa in pravila, po katerih se je latinski jezik stenografiral, nam niso več znane, v tem obziru nam manjka vsaka sled, in tudi pri nobenem starih avtorov se ne dá najti ključ do osnovnih načel; tako da je človek prisiljen misliti, da je bila rimska berzopisava samo malokteremu znani tajnopis. (Kon. prih.)

Odkod da jemljemo slovansko omiko?

Resnica je, ne pa morebiti prazna slama, da je izobraženost ali kultura občna, ne pa partikularna, da tedaj ni Nemeec samo kot Nemeec, ampak tudi kot Evropejec omikan, da so tedaj interesi še celó raznoverstnih narodov sorodni, ter sedaj talijanska omika dobiva podporo od Francozov, Angležev in Nemcov, kateri so se v srednjem veku noveje evropejske omike napivali iz laškega vira.

Ako je to resnica, bomo še lažje razumeli, da je omika sorodnih narodov in celó pa še omika istega naroda v raznih plemenih od največje važnosti. Izobraženiji Talijani, posebno Lombardi, mnogo beró francozkega, talijanski umetniki in posebno dramatični, na pr. Goldoni, Alfieri itd., radi so popotovali v Pariz, kjer še nahajamo celó talijansko igrališče. Nemci prestavljajo angležke dela, ter se v mnogih rečéh morajo od njih učiti.

Ravno taka je pri naš Slovanih. Da smo etnografično vsi, to je, Rusi, Poljci, Čehi in Jugoslovani le en narod, to ni več dvojbeno; največi naši protivniki tega ne tajé, naj jim je že všeč ali ne.

Če prebiraš noveje pesnike ruske, poljske, česke, serbsko (ilirske); prilegajo se sercu kakor domače. Dušoslovje ali misli o našem duhu enake so v poljskem Mickieviću, Zaleskem, kakor v Homjakovu, Kolcovu in najnovejih socialnih ruskih pesnicah, in kakor v Vrazu, Ternskem, Preradoviću, Petroviću Njegušu in v Prešernu in Koseskem; primeri pesniški malo ne pri vseh so sorodni, ter bravec premagavši perve težave in overe naenkrat vidi mnogo mu znanega, mnogo domačega, ni več na ptujem, ampak čuti se domá.

Al človek to lažje more doseči, naj se izuri v vsem, kar je domače literature. Vsaka nova stvar ima kaj nenavadnega, posebnega, ter treba, da se temu priučiš. To veljá ravno tako o materinski kakor o ptuji književnosti. Kakor Nemeec, ako se hoče iz književnega svojega jezika izobraževati, mora spise najpred razumeti in tedaj temu se priučevati, tako je tudi Slovanu treba, da se najpopred naučí domačega jezika in da se soznani z onim, kar mu nudi veljavnega; potem pa dalje k bratom svojim sorodnim, kjer bo po takem lahko preobvladal one novosti, kar jih bo našel.

Slovenec tedaj naj seže po hervaških, serbskih knjigah; kar domá ne najde, našel bo tam; literatura pomaga literaturi. Od Lucića in Gundulića pa do Kačića, od tega do Dositeja Oradovića, Milutinovića in Petra Njeguša do Vraza, Ternskega, Preradovića, našel bo Slovenec spisov, celó novega zapopadka in visoke omike, in posebno zmiraj rad od vsestrano izkušenega Dositeja nasveta iskal v svojih zadevah. Zraven boš našel začetek razvijajoče se povestnice v duhu sedanjega veka, kateri bolj gradivo (materijal) nabira, kot da ga izdeluje. Politične zadeve pri Hervatih in Serbih take so, da bo jim ostal jezik v šolah in uradnijah več kot je pri nas do sadaj še viditi.

Da se pa to more storiti, da znaš, kaj da bereš, bodo „Novice“ donasale večkrat oglase in naslove takih knjig, ktere so vredne, da jih prebiramo. V tem bo razložek ravno tako, kakor v vsaki literaturi. Klasične dela visoke cene ne padajo vsaki dan z neba; pri najnovejših knjigah ne smemo biti preveč zberčni in nikar naj ne zametujemo tudi knjig srednje dobrote. Kar pa bo rečenih iz stareje dobe, ima biti vse le klasično.

Pisma slovenskega turista.

IV.

„Was ist des deutschen Vaterland?“ sem ravno sam saboj mermral, globoko v mislih na očeta Arudta vtopljen, kar me prijatelj, ki se je z menoj peljal, vès vesel z besedami iz sanj zbudí: Zdaj sva na terziški zemlji! Ali konj, ki naju je vozil, se tega naglega veselja ustraši, zderja in — v tem hipu sem terziško cesto objemal in poljuboval, ki mi je moja prilizljivost kervavo vernila. Malum omen! (ali — slabo znamenje — po domače) pravi moj prijatelj; nikar Boga in Teržičanov ne skušajva, ker Bog je vsegamogočen, Teržičani pa morebiti celó voljni, se obnašati po šegi Germanov v tevtoburškem gojzdu, ki so bili pravi prededje Teržičanov, kakor je nek podljubeljsk zgodovinar po dolgi, sila težavni preiskavi v arhivu Štokholmskem najdel, kar nek star še na oslovski koži pisan gotišk list od kralja Teodorihja jasno

spet potrebovala. — Naposled so bili naznanjeni branja vredni spisi zastopnikov naše družbe pri zborih drugih gospodarskih družb, in pa knjige, ki jih je preteklo leto družba od mnogih strani v dar dobila. (Dal. prih.)

Odperto pisemce

gospodom učiteljem na Notranjskem.

Pisemce, ki ste mi ga pisali 11. dné t. m., sem prejel še le 21. t. m. Nisem ga tedaj mogel po želji vaši naznaniti letnemu zboru naše kmetijske družbe. Pa tudi treba ni; zakaj to in še več, česar želite, je bilo že v lanskem zboru sklenjeno po predlogu podružnice novomeške. Sklep ta se tako-le glasi: Da se spodbudijo učitelji ljudskih šol k pridnemu delovanju zlasti v sadjo- in murvoreji, naj se počastijo s tem, da jih kmetijska družba celó brez vsega odrajtovanja letnega doneska izvoli za svoje ude po nasvetu tiste društvene podružnice, v kateri stanojejo. — Po tem takem je treba le oglasiti se podružnici dotični, da ona prevdara učiteljevo sposobnost, in ga nasvetuje občnemu zboru za uda kmetijske družbe.

Dr. Bl.

O stenografii.

Spisal K. Žavčani n.

(Konec.)

Propadanje rimske države je bilo tudi propadanje kakor drugih, tako tudi te umetnosti. Sto in stoletja pozabljivosti zagreble so jo tako globoko, da celó najučeneji paleografi ne morejo več iz ostankov rimske berzopisave, kakor je na pr. Hygin-ovo delce „de astris“, izduhtati bitja in temelja njenega.

To je stara zgodovina.

Ko so po dolgotrajni temi se znanosti in umetnosti sopeset zbujati jele, se prerodí tudi stenografija in sicer najprej tam, kjer se je uje važnost in korist najbolj čenila, namreč v državah z resprezentativnimi ustavi; al na čisto drugem temelju, kar se tiče tipov in skrajšáv, kakor pod Rimljani. Namesto železnih klinčkov stopile so peresa in druge manj okorne pisala; namesto povoščenih ploščic pa papir. Najpervi in najznameniteji napredci pojavili so se v Angležki, Severo-Amerikanski, Škandinaviji in pozneje v Francozki; v nemških zemljah pa še le v novejših časih. V primerno kratkem času prisvojila si je posebno uvaženje v državah z bolj javno in ustmeno upravo. Tudi Avstrija je stopila čez prelaz absolutizma ter se vverstila v red ustavnih držav, in upati smemo, da bo tudi njena uprava odsihmal bolj javna in ustmena, kakor je bila dosihdob. In na ta način bo stenografija tudi pri nas večo znamenitost, večo in dostojneje uvaženje zadobila, kakor do sedaj. Ako smemo od dosadanjih napredkov na prihodnje zaključevati, časi niso več deleč, ki si bo stenografija široko pot ne samo v državno upravo, ampak tudi v privatno društveno življenje prederla.

Do sedaj vidimo stenografijo pri nas v Avstrii v djanškem življenju rabljeno v državnem in v deželnih zborih in sém ter tjé tudi v sodnijah. Kar se posebno sodnijstva tiče, je stenografija neprecenljive vrednosti. Zakaj čisto kaj drugega je, ako izpraševajoči sodnik odgovore obtoženca ali svedoka še le po svoji logiki v stavke sklepa in tako v popravljenem — po svojem mnenju poboljšanem — slogu zapisuje, ali pa če odgovore z izvirnimi besedami, v izvirni zvezi, kakor se obtoženec ali priča izražuje, brez pomude stenografira. V tem obziru pozivam se samo na mnenje naših sodnikov.

Dalje se je stenografija v Avstrii tudi pri generalnih štabih učiti in v praktičnost vpeljevati začela. Povelja, ukaze, izvestja v taboru ali vsred boja berzo napisati, da se brez velike pomude na svoje dotično mesto odpraviti mo-

rejo, je neizrečena korist, kajti včasih le mala zamuda v velike neprilike pripraviti more; da! zgodovina pripoveduje dosti primerljejev, da je le malo zakasnenje kakošne važne depeše celo vojsko pogonobilo. — Pregovor: „verba volant“ je po stenografii zgubil saj polovico svoje veljave in resnice.

Še lepša prihodnost pa cvetè stenografii v privatnih, v društvenih razmerah. Preteklega polstoletja se je naše društveno življenje tako premenilo, da se nam zares ko orjaš prikaže, ako ga s poprejšnimi dobami primerimo. Stopili so faktori v križem zapletene in zmeršene razmere poedinca proti celoti in narobe, na ktere še pomislili nismo, in ki tako zmagavno, tako na široko in globoko delujejo, da se jim nobena poedina sila zoperstaviti ali odtegniti ni v stanu. Naprej! Ta beseda je sedaj kormilo vseh narodov; na vsaki zastavi jo vidimo ko geslo napisano; vse kriči; vse dervi le: naprej, naprej! Kdor zaostane, ga stare kolo napredka, in zgubljen je. Vse je začelo le na to težiti, da se čas in prostor v prid materialnim in duševnim podvzetjem kolikor mogoče vkratita. V ta cilj in konec stvoril si je duhtajoči um človeški parobrode, železnice, telegrafe, berzotiskarne itd., kar vse pospešiva občenje ne samo poedincov, temuč celih narodov med seboj, ter jih na neizmerne daličave v neposredni dotičaj veže in v neprestani zvezi uzdržava. To vse je v posledek imelo, da se je zmiraj bolj in bolj v vseh vsakdanjih poslovnih stroških uvidjivala shodnost in neobhodnost, pismene posle, ki se zmiraj bolj množijo, hitreje rešavati in odpravljati.

In v ta cilj in konec je stenografija iznajdena.

Bolj ko se tedaj interesi zapletavajo, bolj ko občenje mednarodno intenzivno in ekstenzivno prihaja, več posel (opravi) bo treba pismeno rešavati, in lepša bo naloga, lepša prihodnost stenografije! In došli bodo časi, ki morebiti niso več deleč, da bo znanje stenografije za vsakega izobraženega človeka neobhodna potreba. Celó tipe za natiskovanje stenografičnega pravopisa že imamo.

Če pomislimo, koliko se dandanas zahteva od dijaka, činovnika (uradnika), učitelja, državnika, diplomata, tergovca, umetnika itd., kako je skoro neprestano vezan na svoj pisavni stol, in le premnogokrat vid in zdravje zapisari, ker časa za telesno zabavo in duševno razvedrenje nima, če hoče naloge svojega poklica zvesto izpolnovati; — ako dalje pomislimo, kako se znanje v vseh strokih dnevnice širi; — ako vse to premislimo, moramo hvaležni ono sredstvo zagerliti, po katerem se dá v šestkrat krajšem času in na šestkrat manjšem prostoru to zapisati, za kar z latinico ali cirilico potrebujejo šestkrat več časa in pa šestkrat več prostora. Posebno pa stenografijo naši domorodni mladini, našim verlim dijakom vroče priporočam. Velika pripomoč je, posebno za zapisovanje prednašanj na vseučilišču, za nabiranje narodnih pesem, pripovedk in pregovorov ob šolskih praznikih, ker samo po stenografii je moč, pravi izvor zabilježiti itd. Pa tudi za pisatelja je velike koristi. V navdušenju, če misli tako rekoč bruzgajo, ena iz druge izvira, eno drugo dervi, ena drugo podí in slika za sliko skoz možgane šine z berzino, da se človek komaj zavé: v takem položaju je moč z navadnim pisanjem eno ali dve, ali kdor ima hitreje perste, morebiti tri misli vjeti ter jih v mislih deržaje napisati, v tem pa cela šaka drugih uide. S pripomočjo stenografije bo le malo kadaj ktera ušla. Pomina vredna prednost stenografije je tudi ta, da je ni moč brezmiselno ali misleč na kakošno drugo stvar mehanično brati, kar se pri navadnem pisanju tudi najbistremu bravcu pripeti. Stenografijo bravši pa moraš misliti.

H koncu samo o jugoslovanski stenografii še nekaj. Ko se je sabor trojedne kraljevine razpisal, pisalo se je tudi na vse strani po berzopisce, pa ne na Dunaji, ne v Pešti in ne v Pragi se ni našlo stenografov, ki bi bili se podstopili v jugoslovansčini stenografirati. Zadrega bila je zares velika, zakaj brez stenografov ni na nobeni

drugi način mogoče zapisnike saborskih sednic točno in popolnoma zanesljivo slagati. To čuvši se loti naš rojak in domorodec France Magelić, učitelj na tukajšni realki, ki se je že prej v Gradcu nemške stenografije po Gabelsberger-jevem sostavu izučil, terdega posla, namreč Gabelsberger-jev sostav za jugoslovanščino prevrediti. Že Heger na Dunaji je to poskušal, al njegove pravila so jako na obče deržane in zato nezadostivne, tako, da s Heger-jevim delcom ni bilo znatne pripomoči. Kakor vsaki početek, bil je tudi ta težek, težejši kakor bi morebiti kdo mislil. Zakaj Gabelsbergerjev sostav, ki je tako rekoč izključivo za prevagajoče konsonantno nemščino brez obzira na druge jezike sestavljen bil, na prevagajoče vokalno jugoslovanščino prenesti in prevrediti, to ni lahka stvar. Veliko trudnega premišljevanja in težavnega kombiniranja bilo je treba, dokler so se saj glavne načela ustanoviti mogle. S pripomočjo še dveh prijateljev je naš rojak zapisnik saborskih sednic vodil in s tem prvo stenografijo pri nas v djansko življenje vpeljal. In to je čisto njegova zasluga. Slava mu! Kakor mi je sam pripovedal, si je ko sveto nalogo postavil to umetnost pri nas udomaćiti. V ta cilj in konec namerava tudi posebno delce o jugoslovanski stenografiji spisati in izdati. Bog daj srečo!

V Zagrebu 19. novembra 1861.

Slovenci in Nemci.

„Danica“ naša je prinesla v poslednjem svojem listu lep sostavek pod naslovom „Slovenci in Nemci“, ki ga radostni izročujemo tudi našim bravcom. Tako-le se glasí:

„Ako se ozremo na sedanje razmere med nemštvom in slovenstvom, najdemo skoraj povsod, kjer se obojna naroda strinjata, nekak poseben strah Nemcov, da bi ponemčevanje ne jenjalo, ali celó, da bi se Nemci kje ne poslovanili. Pervo bi bilo pač pravično in skoz in skoz poštena reč, da bi namreč tisto napačno in krivično ponemčevanje jenjalo. Le zakoženi egoist zamore želiti, da bi ponemčevavna sistema še dalje gospodovala. Kar pa drugo tiče, da bi se namreč Nemci utegnili poslovaniti, naj Nemci pomislijo, kaj je dosihmal skoz toliko stoletij nemštvo delalo, koliko čisto slovanskega naroda je ponemčilo; vendar ga je še toliko, da je une groza pred nami, dasiravno smo pohlevni, jim nič nočemo, in le kako pravičico tirjamo, ki so nam jo svitli cesar zagotovili, in ki je ob enem tako natorna, da bi se brez zagotavljanja mogla Hotentotom, Zamorcom, Samojedom in vsem divjakom dopustiti. Da pa na njih dotični strah odgovorimo, bodi rečeno: Ako Nemci in drugi narodi skoz toliko stoletij, s tolikimi pomočki, s tolikim trudom Slovanov niso mogli toliko ponemčiti, poitaliančiti, da bi bili Slovani ali le Slovenci zginili, kako bodo Slovani druge narode poslovanili, ki tega ne išejo, ki tirjajo le zgolj za se kakih jasnih, očitnih natornih pravic? Slovani na pr. ne tirjajo, da naj se na Tiroljskem, Solnograškem, Dunajskem slovansko vraduje itd., kakor so Nemci po slovanskih deželah delali.

Na Českem, na pr., kjer je češtvo in nemštvo skupaj, se Nemci silovito bojé, da bi ne bilo tudi kaj českega v šolah, in da bi se njih otroci kaj slovanskega ne navadili. Od kod je ta strah v deželi, kjer sta oba jezika? Ali jim ni obeh jezikov potreba? Zakaj se pa Čehi povsod nemškega jezika učijo? — Egoizem mora jenjati; ni več čas zato; vsem narodom in jezikom gré enaka pravica. Ako bi Nemci prav spoznali, bi jih moglo v nekem pomenu še sram biti, da so se povsod za izvoljeno ljudstvo obnašali, in ko so nad slovanskimi ljudstvi gospodovali, da so jim tudi svoj jezik vrivali, ne da bi bili deželni jezikom na noge pomagali.

Toda kar je minulo, je minulo. Prevdarimo to reč od druge, bolj potrebne in koristne strani. Narodi se zbudujejo iz spanja in vsak se čuti in zaveduje samega sebe. Tirja pa pred vsem drugim prid keršanstva in potem prid der-

žave, da živé vsi narodi pod eno vlado med seboj v prijaznosti in edinosti, kar je le samo tako mogoče, ako vsi enake pravice uživajo in sleherni dobro pomni: „Kar ti nimaš rad, tudi drugemu ne delaj!“ Te keršanske edinosti ni nikjer tako potreba, kakor v Avstrii, in nobenkrat tako potreba, kakor sedanji čas, ko je cesarstvo po vseh stranéh z nevarnostmi obdano. Lahki prežijo po Benedkah, ko so lepo Lombardijo že vzeli; na Nemškem je nekak stan, da se nič prav ne vé, kakošen? sploh na prijaznost s krivoverci se je premalo zanašati; na izhodu in jugu hudo vré in ne vé se, kaj se bo skuhalo. Avstrija je v sredi tega kvasú. Njeni narodi se morajo tedaj čversto deržati svojega prestola in dinastije, svojega svitlega cesarja; da bo to mogoče, morajo biti edini — viribus unitis — in da bodo edini, naj sleherni slehernemu pustí in privoši njegove pravice. Velika resnica je, ki menda ne bo zanesljivo nikoli več overžena, da tisti Nemci Avstrijo in njeni obstoj sovražijo, kateri le na nemštvo tiščijo in drugim narodom njih pravic zastran narodovnosti in jezika ne privoščijo. Bolj ko drugim narodom njih pravice tajé in odrekujejo, bolj neprijazne si jih delajo, ker jih s tem zaničujejo, zatirajo ter od sebe pahajo. Naj bodo tedaj zares „grossmüthige Nation“, ter naj ne zatirajo pri družih, kar tudi sami radi imajo. In ako sami tolikanj radi pišejo in neprenehoma ponavljajo n. pr.: „wir Deutsche, die deutsche Bildung, Gross-Deutschland, die deutsche Nation“ itd. itd., naj ne bodo tako nečedno natoleljivi, da bi poštene in zveste Slovane precej s panslavizmom pitali, ako se kje od naše narodovnosti spregovorí. Tako nespametno natolcovanje bratovski narod draži in prijaznosti ne strinja, ampak jo razdira. Kdor koli tedaj Avstrii dobro hoče, kdor svojo avstrijsko domovino ljubi, naj tiši na to, da vsi avstrijski narodi v ljubezni živé, naj mu bo toraj ležeče na pravicah vseh narodov: to je podpora za Avstrijo, ker le samo od tod vstaja zaupanje in prijaznost. Tuji v naši deželi naj nikar domačih naših po nemških časnikih ne objedajo in ne obrekujejo, ker s tem bo razdraženost zmiraj večí; domači pa naj zaupajo v postavo in svojo pravično reč ter tudi pomnijo, da vsaka dobra reč le po stopinjah gré, preden v pravo ravnomero pride, pa da tudi ravno toliko nasprotnikov slovenskih pravic ni, kakor se sém ter tje dozdeva. Saj klico do pravice vsakteri človek v sercu vsajeno ima, ako mu je sebičnost ne zatira. Narodnost kakega naroda pa vendar zatirati, bi se reklo njegovo oliko zatirati, njegove pravice zatirati, narod sam zatirati, — in kdor dandanašnji to dela, on s svojo lastno glavo v steno buta.

Milostljivi lavantinski škof so menda prav zadeli, ko so ob koncu duhovskih vaj mesca kimovca pri Kiseli vodi med prelepimi duhovnimi nauki od keršanske ljubezni tudi od ljubezni do svojega naroda spregovorili. Rekli so na priliko:

„Lani sem o koncu duhovnih vaj svoje drage sodelavce v slovenskem vinogradu svaril, ne previsoko narodnih perut povzdigati in ne dražiti Levijatana narodnih prepiranj, zakaj vsi smo bratje Kristusovi, vsi narodi smo otroci Očeta, ki je v nebesih; letos pa opominjam in prosim Vas, svoje brate Slovence in učitelje našega rodú, ne dajmo nemškutarjem živelja našega zatreti, ne dopustimo pogasiti iskre domače ljubezni, ne poteptati v smeti milega jezika maternega, kakor bi nemškutarji radi. Naš materni jezik je varh prave vere; katoliška vera ravno tako med nami omaguje kakor se slovenski rod ponemčuje; to nas skušnja več kakor tri sto let uči. Ljubimo nemščino in se je pridno učimo, kakor dozdej, pa ne pozabimo, da je slovenščina mati naša, nemščina le dobra soseda, pa ne naša gospá, koji bi svojo mater Slavo v sužnost prodali, kakor je pri nas navada.“

„Svoje dni je nemščina za mizo sedela in še sedi; slovenščina je za vratmi stala in ji služila. Zato je gospôda nemško govorila, in še govori, dokler so le posli slovensko